

Povzetek

Po poslabšanju v krizi se gospodarske razmere in materialne osnove za življenje v zadnjih letih izboljšujejo, trajnejša okrepitev gospodarskega potenciala in blaginje prebivalstva pa zahteva korenitejše strukturne spremembe. Slovenija je v krizi močno povečala zaostanek za povprečno gospodarsko razvitostjo držav EU, porušila so se številna makroekonomska ravnotežja, gospodarsko nazadovanje pa je poslabšalo tudi materialni položaj prebivalstva. V zadnjih letih je prišlo do pozitivnih sprememb na številnih področjih. Z gospodarsko rastjo, spodbujeno z izvozom in državnimi investicijami, se je Slovenija z letom 2014 po razvitosti prenehala oddaljevati od povprečja EU, javnofinančni primanjkljaj pa se je leta 2015 zmanjšal pod 3 % BDP. Z okrevanjem trga dela se je začel izboljševati tudi materialni položaj prebivalstva. Vendar pa je gospodarski napredek relativno počasen, saj je v krizi upadel potencial za gospodarsko rast, s tem pa tudi možnosti za večje izboljšanje blaginje prebivalstva, ki jo vse bolj ogroža tudi neprilagojenost družbe demografskim spremembam. Zato so potrebne korenitejše strukturne spremembe, ki morajo biti prednostno usmerjene v dvig produktivnosti in prilagoditev sistemov socialne zaščite vse hitrejšemu staranju prebivalstva. Te spremembe so nujne tudi za konsolidacijo javnih financ in s tem vzpostavitev stabilnega makroekonomskega okolja kot osnove za vzdržen razvoj. Pri tem mora gospodarski razvoj slediti tudi cilju zmanjšanja obremenjevanja okolja, ukrepi za večjo učinkovitost rabe energije in surovin pa morajo biti prepoznani kot priložnost za dvig produktivnosti in konkurenčnosti gospodarstva.

Konkurenčnost izvoznikov se je po poslabšanju v krizi izboljšala in pozitivno vplivala na rast gospodarstva, za nadaljnje izboljšanje gospodarskega položaja pa bo ključna okrepitev produktivnosti. V zadnjih letih so se izboljšali predvsem stroškovni in cenovni dejavniki konkurenčnosti. Nekajletno izboljševanje stroškovne konkurenčnosti je pozitivno vplivalo na izboljšanje položaja izvoznikov na tujih trgih. Ob večji konkurenčnosti izvoza se je povečala vključenost v mednarodne trgovinske tokove, izboljšuje se tudi sestava izvoza. Ti pozitivni premiki pa so še premalo podprti z dvigom produktivnosti, ki je v mednarodnem merilu nizka. Njeno povečanje je ključno za trajnejše izboljšanje konkurenčnosti in hitrejšo razvojno dohitevanje, še zlasti v luči naraščajočih omejitev na strani ponudbe delovne sile zaradi staranja prebivalstva. Ob nujnem povečanju investicij, ki bi lahko že kratkoročno pospešile rast produktivnosti, se srečujemo tudi s številnimi izzivi pri vlaganjih v dolgoročneje dejavnike produktivnosti, kot so inovacijska sposobnost, digitalna ekonomija in človeški kapital. Konkurenčnost je treba okrepiti tudi z vzpostavitvijo spodbudnega okolja za poslovanje in rast podjetij. Slovenija je v zadnjih letih napredovala pri enostavnosti ustanavljanja podjetij, izboljšuje se tudi podporno okolje za zagonska podjetja, precejšnja ovira za poslovanje pa je še vedno birokracija, predvsem dolgotrajnost postopkov za pridobivanje različnih dovoljenj.

Okolje za investiranje se izboljšuje, vendar do oživitve naložb nujnih za dvig produktivnosti še ni prišlo. Zasebne investicije, ključne za dvig produktivnosti in ohranjanje konkurenčnosti gospodarstva, okreva le postopno, čeprav se je v zadnjem obdobju z izboljšanjem stabilnosti bančnega sistema, razdolževanjem podjetij in povečanjem njihove dobičkonosnosti precej izboljšalo okolje za investiranje. Vendar pa se ob omejenem povpraševanju podjetij in še vedno prisotni previdnosti bank glede prevzemanja novih tveganj kreditna aktivnost še krči. To, ob visoki odvisnosti podjetij od bančnih virov zaradi slabo razvitih preostalih segmentov finančnega sistema, zelo otežuje zagotavljanje podjetniških virov financiranja. Za pospešitev investicijske aktivnosti je pomembno tudi čimprejšnje dokončanje lastniškega in finančnega prestrukturiranja podjetij, s tem namenom je država v preteklih letih tudi izpopolnila institucionalni okvir. S privatizacijo nekaterih podjetij so se v zadnjih dveh letih povečala tuja vlaganja, ki so z vidika krepitve gospodarskega potenciala dobrodošla, saj ob svežih finančnih virih prinašajo tudi nova znanja in odpirajo dostop na nove trge. Oživitev investicijske dejavnosti bi pripomogla tudi k zmanjšanju presežka varčevanja nad investicijami, ki se je v zadnjih letih močno povečal.

Vlaganja v nekatere dolgoročne dejavnike krepitve dodane vrednosti so v mednarodnem merilu relativno visoka, izziv pa ostaja njihova učinkovita uporaba v podporo večji produktivnosti gospodarstva. Slovenija v mednarodnem merilu relativno veliko vlaga v raziskave in razvoj, od začetka krize so se v povezavi s črpanjem sredstev EU in spodbujena z davčnimi olajšavami povečala predvsem vlaganja poslovnega sektorja. Visoki so tudi izdatki za terciarno izobraževanje. Delež terciarno izobraženega prebivalstva je dosegel povprečje EU, spodbudna je zlasti okrepitev človeškega kapitala v naravoslovju in tehniki. Kljub pozitivnim premikom, pa je človeški kapital kot pomemben dejavnik konkurenčnosti in dolgoročne rasti premalo učinkovito uporabljen. Sestava in večšine terciarno izobraženih pogosto ne ustrezajo povpraševanju podjetniškega sektorja, poleg tega se Slovenija v zadnjih letih sooča s povečanim odseljivanjem visoko izobraženih prebivalcev. Ker se zaradi demografskih sprememb hkrati zmanjšujejo generacije mladih za vpis v terciarno izobraževanje, bo v prihodnje vse težje zagotavljati visoko usposobljene kadre za podporo večji konkurenčnosti gospodarstva. Šibka ostaja tudi inovacijska sposobnost gospodarstva, izstopajo zlasti nezadosten prenos znanja iz raziskovalnega v poslovni sektor, nizka stopnja inovacijske

aktivnosti majhnih podjetij ter prepočasno odzivanje na hiter razvoj novih tehnologij in digitalizacijo procesov. V zadnjih letih je zaskrbljujoče tudi zmanjševanje javnih vlaganj v raziskave in razvoj.

Ugodne premike pri fiskalni konsolidaciji je treba okrepati s trajnejšimi ukrepi za uravnoteženje javnih financ. Po močnem poslabšanju stanja javnih financ po letu 2008 v zadnjem obdobju prihaja do pozitivnih premikov, ki izhajajo iz izboljšanja gospodarskih razmer in ukrepov pretežno intervencijske narave. Primanjkljaj sektorja država se je leta 2015 prvič od začetka krize znižal pod 3 % BDP. Ob znatnem izboljšanju pogojev financiranja v zadnjih dveh letih so se leta 2015 znižali tudi izdatki za obresti. Takšna gibanja so ugodna v luči potrebnega znižanja dolga sektorja država, ki je v 2015 še naraščal in se približuje ravnem, pri katerih se lahko pojavijo negativni vplivi na rast gospodarske aktivnosti. Za odpravo strukturnega primanjkljaja, ki izvira že iz predkriznega obdobja, pa bo treba sprejeti trajnejše ukrepe za uravnoteženje javnih financ. S temi bi bilo treba v večji meri poseči tudi v področja, kjer naraščajo izdatki povezani z demografskimi spremembami, ki vplivajo na dolgoročno vzdržnost javnih financ. Pritiske na javne finance pa bo treba blažiti tudi z zvišanjem produktivnosti in gospodarske rasti. Poleg tega bi lahko na prihodkovni strani še bolj izkoristili možnosti razširitve zajema in spremembe v obdavčitvi premoženja in učinkovitejše upravljanje z državnim premoženjem.

Z gospodarskim okrevanjem se izboljšujejo možnosti za izboljšanje kakovosti življenja, trajnejši dvig blaginje prebivalstva pa ne bo mogoč brez okrepitve gospodarskega potenciala in prilagoditve demografskim spremembam. Razpoložljivi dohodek prebivalstva, ki se je v krizi zaradi zaostritve razmer na trgu dela skrčil, se od leta 2014 povečuje predvsem pod vplivom rastoče zaposlenosti in plač ob okrevanju gospodarstva. Čeprav se je materialni položaj prebivalstva v krizi poslabšal, je Slovenija ob dobro razvitih sistemih socialne zaščite ohranila v mednarodnem merilu ugodne vrednosti kazalnikov socialne vključenosti, neenakosti in dostopnosti do javnih storitev, zadovoljstvo z življenjem pa je ostalo relativno visoko. V daljšem obdobju se je izboljšala večina sinteznih kazalnikov zdravja, poslabšali pa so se kazalniki življenjskega sloga. Kakovosti življenja in blaginje prebivalstva pa v prihodnje ne bo mogoče ohranjati in izboljševati brez večjih sprememb tako na gospodarskem kot na socialnem področju. Za nadaljnje izboljšanje materialnih osnov za življenje pa sta pomembna zlasti okrepitev produktivnosti, ki je osnova za vzdržno rast dohodkov prebivalstva, ter oblikovanje sistema varne prožnosti na trgu dela za učinkovito alokacijo delovne sile in zmanjšanje segmentacije. Osrednji izziv je prilagoditev sistemov socialne zaščite demografskim spremembam.

Prilagoditev sistemov socialne zaščite staranju prebivalstva postaja vse nujnejša za nadaljnje izboljševanje kakovosti življenja, hkrati pa bi se s tem zmanjšali tudi pritiski na javne finance. Zaradi staranja prebivalstva se povečujejo pritiski na rast javnih sredstev za njihovo financiranje. Število starejših na enega delovno sposobnega se bo do leta 2060 podvojilo. Dolgoročne projekcije kažejo, da se bodo izdatki povezani s staranjem do leta 2060 pri nas povečali najbolj med vsemi državami EU. Pokojninska reforma iz leta 2013 je sicer začasno upočasnila rast števila starostnih upokojencev, vendar ni bistveno izboljšala dolgoročne vzdržnosti pokojninskega sistema. Tudi na področju zdravstva in dolgotrajne oskrbe se potrebe hitro povečujejo, reformi sistemov pa se pripravljata že več kot desetletje. Izzivi sistemov socialne zaščite so povezani predvsem s prilagajanjem njihovega financiranja zniževanju deleža aktivnega prebivalstva oz. staranju prebivalstva, s stalnim izboljševanjem učinkovitosti zdravstvenega sistema in krepitvijo preventivne dejavnosti ter s celovito ureditvijo sistema dolgotrajne oskrbe.

Pri zmanjševanju obremenjevanja okolja je bil v zadnjem nekajletnem obdobju dosežen napredek, dolgoročno obvladovanje, še zlasti ob hitrejši gospodarski rasti, pa ostaja izziv. Izpusti toplogrednih plinov se po letu 2008 zmanjšujejo, kar je predvsem posledica manjše rabe energije ob padcu gospodarske aktivnosti v krizi, v zadnjem obdobju pa tudi milih zim in zaprtja termoelektrarne. Kljub zmanjšanju ostajata emisijska in energetska intenzivnost gospodarstva visoki in zaostanek za povprečjem EU se od začetka krize ni znižal. Ob hitrejši gospodarski rasti bi zato lahko bilo nadaljnje doseganje prihrankov energije in zmanjševanje izpustov težje dosegljivo. Slovenija izstopa zlasti po rastoči rabi energije v prometu, kar je posledica vpliva tranzita in netrajnostne mobilnosti. Gibanja v predelovalnih dejavnostih so ugodnejša, a tudi tu poraba energije na enoto proizvoda še presega povprečno v EU. Podobno je za slovensko gospodarstvo značilna nizka snovna produktivnost, zato učinkovitejši rabi surovin in energije predstavljata tudi potencial za dvig njegove konkurenčnosti. Na nekaterih področjih pa dosegamo boljše rezultate kot v povprečju EU. Ob ugodnih naravnih danostih imamo večji delež obnovljivih virov energije in ekološke kmetijske obdelave, imamo pa tudi manj nastalih komunalnih odpadkov na prebivalca. Kljub temu bo treba za načrtovani prehod v zeleno gospodarstvo, ki bo omogočal konkurenčnost gospodarstva in blaginjo prebivalstva brez večje škode za okolje, obstoječo proizvodnjo in potrošnjo spremeniti v bolj trajnostne oblike.

Izboljšanje učinkovitosti države in njenih institucij bi pomembno pripomoglo k izvedbi razvojno naravnanih sprememb za stabilnejšo in k povečanju blaginje usmerjeno gospodarsko rast. Slovenija je od začetka krize precej nazadovala na mednarodnih lestvicah institucionalne konkurenčnosti, zaupanje prebivalstva in podjetij v politiko, državo in njene institucije pa je med najnižjimi v EU. V zadnjih letih je bil

dosežen pomemben napredek na posameznih področjih delovanja države, npr. pri zmanjšanju administrativnih ovir in sive ekonomije ter izboljšanju insolvenčne zakonodaje, sprejete so bile tudi ustavne spremembe v javnofinančni politiki in referendumski zakonodaji, povečala se je učinkovitost v pravosodju. Za hitrejše prilagajanje gospodarstva in družbe spremenjenim razmeram pa bi bilo treba povečati učinkovitost države in njenih institucij za sprejemanje in izvedbo ključnih razvojnih odločitev. Brez strateškega razvojnega okvira, ki bi opredelil prednostna področja razvoja in njihovo učinkovito uresničevanje, je v zadnjem obdobju vse bolj ovirano celovito in konsistentno načrtovanje strukturnih sprememb. K hitrejšemu razvoju bi prispeval tudi učinkovitejši sistem urejanja prostora, ki ga zaznamujejo prevsem izjemno dolgotrajni postopki. Strateške odločitve o razvojnih usmeritvah pa so ključne ne le za ustrezno oblikovanje domačih razvojnih politik, ampak tudi za učinkovito črpanje evropskih sredstev, ki lahko pomembno podprejo razvoj Slovenije.